

**"ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОИЙ
ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ"**

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
3-ўқув курси 310-гуруҳ курсанти
Сатибалдиев Жаҳонгир Анвар ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини
таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор
Ниматов Шерзод Ниматжонович*

Аннотация

Мазкур мақолада Ўзбекистонда хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида ижтимоий профилактикани такомиллаштириш масалалари кўриб чиқилган. Ижтимоий профилактиканинг жамиятдаги аҳамияти, ёшлар ва аёллар учун қўлланилаётган ҳуқуқий, ижтимоий ва ташкилий чора-тадбирлар таҳлил қилинган. Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилиги ва ҳуқуқбузарликларининг олдини олишда ички ишлар органлари ва давлат органлари фаолиятининг ўрни ўрганилган. Мақолада, шунингдек, замонавий профилактика тизимлари, жумладан электрон тизимлар орқали маълумотлар алмашинуви ва мониторингнинг самарадорлиги муҳокама қилинган. Илмий тадқиқотлар асосида профилактика соҳасидаги муаммолар ва ечимлар кўрсатилган, шунингдек, жамиятда барқарорлик ва ижтимоий ҳимояни таъминлашда ижтимоий профилактиканинг аҳамияти таъкидланган.

Калит сўзлар

Ўзбекистон, ижтимоий профилактика, ёшлар, хотин-қизлар, ҳуқуқбузарликлар, жиноятчилик, профилактика чора-тадбирлари, ижтимоий ёрдам, ҳуқуқий маданият, ички ишлар органлари, ижтимоий барқарорлик, электрон тизимлар, ижтимоий реабилитация

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди.

Жамиятда ёшлар ва хотин-қизлар ўрни ҳамда уларнинг ижтимоий-ҳуқуқий ҳолати ҳар қандай давлатнинг барқарор ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга. Ҳозирги кунда, айниқса, ижтимоий ҳимоя, ҳуқуқий тартибот ва жиноятчиликка қарши кураш соҳаларида ёшлар ва хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг жиноятчиликдан муҳофазаси долзарб вазифалардан бирига айланмоқда. Ўзбекистон Республикасида ушбу масалага алоҳида эътибор қаратиб, ёшлар ва хотин-қизларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилишга қаратилган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган. Шунингдек, ички ишлар органлари ва ижтимоий ташкилотлар билан ҳамкорликда жиноятчиликнинг олдини олиш, ижтимоий профилактика тадбирларини амалга ошириш тизими ривожлантирилмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>
)

Ҳозирги жамиятда ижтимоий муаммоларнинг олдини олиш, уларни кечиктирмасдан бартараф этиш масалалари муҳим ўрин тутди. Айниқса, аёллар ва ёшлар ижтимоий профилактиканинг асосий мақсадли гуруҳларидан бири ҳисобланади. Улар жамиятнинг келажаги ва тараққиётининг пойдевори бўлганлиги сабабли, уларни ижтимоий хавф-хатарлардан ҳимоя қилиш энг долзарб вазифалардан биридир. Ижтимоий профилактика – бу жамиятда муаммоларнинг пайдо бўлишини олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар тизими. Унинг асосий вазифаси — жамиятда ижтимоий хавф-хатарлар, жиноятчилик, турли маиший ва маънавий муаммоларни камайтиришдир. Ижтимоий профилактика чоралари ёшлар ва аёллар ўртасида ижтимоий барқарорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Ёшлар — жамиятнинг энг фаол ва таъсирчан қатлами. Уларга барвақт ижтимоий ва маънавий тарбия бериш, саломатликка зарарли одатлардан сақлаш профилактикаси орқали келажакда қонуний, фаол фуқаролар шаклланиши таъминланади. Аёллар жамиятнинг асосий таркибий қисми бўлиб, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, жамиятда тенглик ва барқарорликни таъминлашда муҳимдир. Ижтимоий профилактика орқали аёлларга нисбатан зўравонлик, камиқтириш каби муаммолар олди олинади. Ижтимоий профилактика ёшлар ва аёллар ўртасидаги муаммолар — шу жумладан, ишсизлик, ҳуқуқбузарлик, зўравонлик, турли хил жамоатчилик ноўринликлари ва бошқаларнинг олдини олишда самарали восита ҳисобланади. *Ижтимоий профилактика воситалари Маърифий-тарбиявий ишлар:* Ёшлар ва аёллар ўртасида ҳуқуқий, ижтимоий, маънавий тарбия беришга қаратилган тренинглар, семинарлар ўтказиш. *Ижтимоий қўллаб-қувватлаш марказлари:* Муаммолар билан боғлиқ масалаларда психологик ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш. *Иш билан таъминлаш ва кўникмаларни ривожлантириш:* Ёшлар ва аёлларни касбга ўқитиш, иш билан таъминлаш орқали ижтимоий камчиликларни камайтириш. *Жамоатчилик фаолиятини қўллаб-қувватлаш:* Ёшлар ва аёллар учун спорт, маданий ва ижтимоий лойиҳалар ташкил этиш.

Ижтимоий профилактиканинг ёшлар ҳаётидаги аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш. Ижтимоий барқарорликни таъминлаш ёшларнинг ижтимоий барқарорлигини таъминлаш ва уларнинг жамиятдаги фаоллигини ошириш. Маълумот алмашиш ва мониторинг ёшлар билан боғлиқ ҳолатларни мониторинг қилиш ва уларга зарур ёрдам кўрсатиш. Ҳамкорликни мустаҳкамлаш маҳалла, ички ишлар органлари ва бошқа давлат органлари ўртасида самарали ҳамкорликни таъминлаш.

Ижтимоий профилактика — бу ёшлар ва вояга етмаганларнинг ҳуқуқбузарликларини олдини олиш, уларнинг ижтимоий, ҳуқуқий, психологик ва педагогик ёрдамга муҳтож бўлган ҳолатларини аниқлаш ва бартараф этишга қаратилган тизимли чора-тадбирлар мажмуидир. Ўзбекистонда бу мақсадда қуйидаги асосий йўналишлар белгиланган: *Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш*: Ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш. *Ижтимоий ёрдам*: Ёшларга ижтимоий, психологик, тиббий ва педагогик ёрдам кўрсатиш. *Маълумот алмашиш*: «E-ijtimoiy profilaktika» электрон тизими орқали маълумотлар алмашиш ва мониторинг олиб бориш. *Ҳамкорлик*: Маҳалла, ички ишлар органлари, ёшлар етакчилари ва бошқа давлат органлари ўртасида самарали ҳамкорликни таъминлаш.

Ижтимоий профилактиканинг долзарблиги шундаки ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар сонининг кўпайиши ҳозирги замонда ижтимоий, иқтисодий ва маданий ўзгаришлар натижасида ёшлар ўртасида турли ҳуқуқбузарликлар ва салбий ижтимоий ҳолатлар кўпаймоқда. Шу сабабли уларнинг олдини олишга қаратилган профилактик тадбирлар жуда муҳим аҳамият касб этади. Ижтимоий муаммоларнинг мураккаблашуви қийин ижтимоий шароитлар, оилавий муаммолар, таълимдаги камчиликлар ёшлар орасида салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Ижтимоий профилактика ушбу муаммоларни эрта босқичда аниқлаб, уларни бартараф этишга хизмат қилади. Жамиятда барқарорликни таъминлаш: Ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларни ижтимоий

фаолликка жалб этиш орқали жамиятда барқарорликни мустаҳкамлаш имкони яратилади. Технологиялардан фойдаланиш имконияти: Замонавий ахборот технологиялари ва электрон тизимлар (масалан, «E-ijtimoiy profilaktika») ёрдамида ёшлар ўртасидаги ижтимоий ҳолатни аниқлаш ва уларга тезкор ёрдам кўрсатиш имконияти яратилди. Давлат ва жамоат ташкилотлари ўртасида ҳамкорликнинг кучайиши маҳалла, таълим муассасалари, ички ишлар органлари ва бошқа идоралар ўртасидаги самарали ҳамкорлик ёшлар ўртасидаги салбий ҳодисаларни камайтиришга кўмаклашади.

Ёшлар ва аёллар жиноятчилигини олдини олиш – Ўзбекистон Республикасидаги ислохотларнинг муҳим йўналишларидан биридир. Бу соҳада амалга оширилаётган ташкилий, ҳуқуқий ва ижтимоий чора-тадбирлар қуйидагича тавсифланади. *Ташкилий чора-тадбирлар* президент қарори ва фармонлари асосида ташкил этилган тузилмалар "Ёшлар сиёсати ва ёшлар билан ишлаш агентлиги" фаолияти кучайтирилди. Хотин-қизлар қўмитаси – "Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар ва гендер тенглик масалалари бўйича қўмита" қайта ташкил этилди. "Маҳаллабай" ва "ҳудудбай" ишлаш тизими ҳар бир маҳаллада профилактика инспекторлари, маҳалла фаоллари, хотин-қизлар фаоллари фаолият юритади; "Ёшлар дафтари", "Аёллар дафтари", "Темир дафтар" каби мониторинг воситалари жорий этилди – муаммоларни эрта аниқлаш ва профилактика. *Ҳуқуқий чора-тадбирлар ва уларнинг манбалари.* Хотин-қизларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш йўналиши бўйича Навоийда "Тадбиркор аёл" халқаро ишбилармон аёллар ассоциацияси ҳамда Савдо-саноат палатаси ҳамкорлигида тадбиркорлик билан шуғулланаётган ёки бизнес бошлаш истагидаги аёлларга ҳуқуқий масалалар бўйича семинар-тренинглар ўтказилди². Ёшлар ҳуқуқий билимларини ошириш йўналишида Адлия вазирлиги, Ёшлар ишлари агентлиги, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардия ва Ижтимоий ҳимоя агентлиги ҳамкорлигида "Ёшлар ва қонун" номли

² https://uza.uz/uz/posts/hotin-qizlarning-huquqiy-savodxonligi-oshirilmoqda_575252?utm_source=chatgpt.com

танлов ўтказилди³. Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университетида Омбудсман, Ёшлар ишлари агентлиги вакиллари ва талабалар ўртасида учрашувлар ўтказилди; ёшларга мурожаат қилиш, жазони ижро этиш муассасаларида ҳуқуқий ҳолатлар ҳақида ахборот берилди⁴. Шунингдек ёшлар ва аёллар жинойтчилигини олдини олишда амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳам ўз аҳамияти бор, мисол учун “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуни ёшлар жинойтчилиги ва ҳуқуқбузарликларини олдини олишда муҳим ҳуқуқий асос ва йўналишларни белгилаб беради. Келинг, шу маълумотлар асосида ёшлар жинойтчилигини олдини олишда ушбу қонуннинг аҳамияти ва ички ишлар органларининг ўрнини таҳлил қилайлик. *Ёшларни ижтимоий-иқтисодий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш* Қонун ёшларнинг маънавий, интеллектуал, жисмоний ва ахлоқий ривожланишига алоҳида эътибор қаратиб, уларни ҳуқуқбузарлик ва жинойтчиликка қарши тарбиялашни давлат сиёсати асосий вазифаси сифатида белгилайди. Бу ёшлар орасида жинойтчиликни камайтиришнинг самарали йўли саналади. Ёшларни ҳуқуқий онг ва маданиятини ошириш: Қонун ёшларнинг ҳуқуқий билимини оширишга йўналтирилган чораларни белгилайди, бу эса жинойтларнинг олдини олишда муҳим элементдир. *Ёшларни ижтимоий реабилитация ва мослаштириш* Жинойт содир этган ёшларни ижтимоий реабилитация қилиш ва қайта жамиятга интеграция қилиш чоралари жинойтчиликка қайтишни камайтиришга хизмат қилади. *Ёшларни салбий таъсирлардан ҳимоя қилиш* Терроризм, экстремизм, зўравонлик каби салбий иллатларга қарши курашиш ёшлар жинойтчилигининг олдини олишда муҳим омил ҳисобланади.

Ички ишлар органларининг ёшлар жинойтчилигига қарши курашдаги ўрни сифатида *Давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этишда* ички ишлар органлари ёшларга оид давлат дастурларини яратиш ва

³ https://uza.uz/uz/posts/yoshlar-huquqiy-bilimlarini-sinovdan-otkazdi_747523?utm_source=chatgpt.com

⁴ https://ombudsman.uz/uz/news/2025/05/19/ombudsman-va-yoshlar-uchrashuvi-huquqiy-bilim-va-hamkorlik-imkoniyatlari-2?utm_source=chatgpt.com

амалга оширишда фаол иштирок этади. Бу ёшлар ўртасида жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларни камайтиришга қаратилган тизимли чора-тадбирларни жорий этиш имконини беради. *Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси доирасида* ички ишлар органлари ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун профилактик тадбирлар ўтказди, бу жиноятчиликка олиб келадиган сабабларни аниқлаш ва бартараф этишни ўз ичига олади. *Ҳуқуқий онгни оширишда* ички ишлар органлари ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини оширишда фаол иштирок этиб, уларни жиноятчилик ва бошқа ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилади. *Ижтимоий реабилитация ва мослаштиришда* жиноят содир этган ёшларни жамиятга қайтариш ва уларни ижтимоий мослаштириш учун чора-тадбирларни ташкил этади. *Ҳамкорлик* ички ишлар органлари ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишда бошқа орган ва муассасалар билан ҳамкорлик қилади, бу эса жиноятчиликка қарши курашда ягона тизим яратиш имконини беради.

Шунингдек Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунининг мазмунига асосан, аёллар ва ёшлар томонидан содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасида ушбу Қонуннинг маълум жиҳатлари ва моддалари қандай аҳамиятга эга эканлигини аниқлаш мумкин. Қонуннинг мақсади ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жумладан ёшлар ва аёллар ўртасида содир этилаётган ҳуқуқбузарликларни камайтириш учун ҳуқуқий, ижтимоий ва ташкилий асосларни белгилаш, ёшлар ва аёллар учун махсус профилактика чоралари жамиятда уларнинг ижтимоий мослашуви ва реабилитациясига қаратилган бўлиши, ёшлар ва аёллар ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар қаторига киради, шунинг учун уларни профилактика қилиш мақсадида ҳуқуқий онгни ошириш, ижтимоий ёрдам бериш жуда муҳим. Қонуннинг 24-модда ва тегишли моддаларида махсус профилактика — бу аёллар ва ёшлар томонидан содир этилаётган айрим турдаги ҳуқуқбузарликларга (масалан,

жиноятлар, маъмурий ҳуқуқбузарликлар, наркотик воситалар билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар) йўналтирилганлиги баён этилган.

Ёшлар (вояга етмаганлар) ва аёллар учун махсус чора-тадбирлар. Вояга етмаганлар учун ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, назоратсизликни бартараф этиш чоралари алоҳида қонунчилик ва махсус дастурлар асосида амалга оширилади. Ёшлар ва аёллар ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар сифатида кўриб чиқилиб, уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, таълим, касб-хунарга ўргатиш ва психологик ёрдам кўрсатиш чоралари муҳим. Ички ишлар органлари ва бошқа ваколатли ташкилотлар аёллар ва ёшлар ҳуқуқбузарликларини камайтириш мақсадида профилактика дастурлари, тадқиқотлар ва даволаш/реабилитация ишларини амалга оширади. *Илгари судланган шахслар ва зарарли одатларга мойил шахслар (25-26-моддалар).* Агар аёллар ёки ёшлар орасида илгари судланганлар бўлса, уларга нисбатан махсус профилактика чоралари қўлланилади, жумладан ижтимоий реабилитация ва касб-хунарга ўргатиш. Ҳуқуқбузарликларнинг сабаби сифатида алкоголь ва гиёҳвандлик воситаларини суистеъмол қилиш кўп учрайди, шу боис аёллар ва ёшлар ўртасида ушбу муаммони олдини олишга қаратилган профилактика тадбирлари муҳим. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни аёллар ва ёшлар томонидан содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасида муҳим ҳуқуқий асос ва амалий йўналишларни белгилайди. Ушбу Қонун ёшлар ва аёлларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш ва ижтимоий реабилитация қилиш орқали ҳуқуқбузарликларни камайтиришга ёрдам беради. Махсус профилактика чоралари аёллар ва ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлашга, уларни бартараф этишга қаратилганлигини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимолини сезиларли даражада пасайтиради.

Ёшлар — 14-30 ёшдагилар мамлакат аҳолисининг тахминан 25,7% ни ташкил этади (2025 йил 1 январь ҳолатига). Ахборот-технологиялар

ривожланиши, рақамли робита, ижтимоий тармоқлар ёшлар учун янги хавфлар (кибербуллинг, фишинг, онлайн “шармандачилик”) олиб келмоқда. Бу ҳолатда профилактика чоралари етарли эмаслиги кузатилади. ендер тенгсизлик, гендер асосида зўравонлик, ижтимоий ва иқтисодий имкониятлардаги тафовутлар аёллар учун салбий оқибатлар келтириб чиқармоқда — бунинг олдини олиш учун профилактика ва ташаббуслар зарурлиги юқори⁵. Жами жиноятлар сони (Январь-декабрь 2024) 32,298 та жиноят қайд этилган⁶. Аниқ ёшлар/аёлларга оид жиноятлар — масалан, жиноятларда ёшлар иштирок этиши, гендер зўравонлик ҳолатлари — бўйича очиқ маълумотлар кам, лекин бир қанча мисол ва умумий тенденциялар мавжуд: Гендер зўравонлик: Ўзбекистонда “Хотин-қизларга нисбатан оиладаги зўравонлик ва таъқиб ҳолатлари” Қонуни қабул қилинган ва тегишли хорижий стандартларга мувофиқ чора-тадбирлар амалга оширилмоқда⁷. Гендер асосидаги зўравонликка қарши 16 кунлик фаол ҳаракатлар” каби акциялар ўтказилмоқда, бу хабардорликни ошириш, жамоатчилик ҳиссасини жалб қилиш ва зўравонликка нисбатан ижтимоий муносабатни ўзгартиришга қаратилган⁸. Ёшлар жинояти: Ёшлар орасида жиноятчилик, ҳуқуқбузарликларга мойиллик мавжуд. Масалан, “Ёшлар жиноятининг оғир оқибатлари” мақоласида қайд этилганидек, жиноятлар сони бир неча йилда сезиларли ўсган⁹. Амалий мисолларга келадиган бўлсак, масалан Тошкент шаҳрида ва Фарғона вилоятида жиноятлар сони юқори бўлган, ёшлар ва бошқа гуруппалар ҳуқуқбузарликларига кўпроқ дуч келган ҳудудлардан бири¹⁰. Мансабдор шахслар томонидан содир этилган жиноятлар тўғрисидаги маълумотлар: 2022 йилнинг 6 ойи давомида республика бўйича

⁵ https://old.gov.uz/uz/news/view/36626?utm_source=chatgpt.com

⁶ https://sputniknews.uz/20250305/ozbekiston-jinoyatlar-infografika-48259682.html?utm_source=chatgpt.com

⁷ https://www.gazeta.uz/uz/2023/03/13/gender-based-violence/?utm_source=chatgpt.com

⁸ https://anhor.uz/uz/news/zbekistonda-gender-asosidagi-z-ravonlikka-arshi-16-kunlik-faol-arakatlar-kampanijasi-boshlandi/?utm_source=chatgpt.com

⁹ https://yuz.uz/news/yoshlar-jinoyatining-ogir-oqibatlarini?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ https://www.gazeta.uz/uz/2024/02/19/crime-stats-uzbekistan/?utm_source=chatgpt.com

мансабдорлардан 1,785 нафар шахс жиноий масъулликка тортилиб, жиноят ишлари очилган¹¹.

Ўзбекистонда хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг келиб чиқиши ва унинг олдини олишга доир ҳуқуқшунос олимларининг илмий ишлари муҳим аҳамиятга эга. Бу соҳадаги тадқиқотлар жиноятчиликнинг ижтимоий, иқтисодий ва психологиявий сабабларини таҳлил қилишга қаратилган. Мисол учун Мақсуда Хўжаназарова ўз илмий ишида хотин-қизлар ўртасида жиноятчиликнинг ривожланишидаги ташвишли тенденцияларни таҳлил қилган. Унинг фикрича, аёллар жиноятчиликнинг олдини олишдаги муаммоларнинг асосий сабабларидан бири — бу соҳадаги илмий тадқиқотларнинг етарли эмаслиги. У профилактика ишларини самарали ташкил этиш учун ушбу соҳадаги тадқиқотларни кучайтириш зарурлигини таъкидлайди¹². Ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олишда касбга йўналтириш муҳим аҳамиятга эга. Д. Қаршибоевнинг тадқиқотида кўра, ёшларнинг касбга йўналтиришдаги илмий изланишлар узлуксизлигининг аҳамиятига эътибор қаратилган. Ушбу тадқиқот ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш ва жиноятчиликнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларнинг самарадорлигини оширишга қаратилган¹³. Хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олишдаги тадқиқотлар жамиятдаги ижтимоий муносабатларнинг аҳамиятини кўрсатади. Илмий тадқиқотларнинг самарали бўлиши учун давлат ва жамиятнинг ҳамкорлиги муҳимдир. Шунингдек, профилактика ишларини самарали ташкил этиш учун илмий тадқиқотларнинг сифати ва миқдорида эътибор қаратиш зарур.

Ўзбекистонда хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчилик тушунчаси бўйича ҳуқуқшунос олимлар ва тадқиқотчиларнинг илмий ишлари, шунингдек, ушбу соҳадаги ҳуқуқий ислохотлар ва амалий тадбирлар ҳақидаги маълумотлар, жамиятдаги ижтимоий-ҳуқуқий муаммоларни тушуниш ва уларга ечим топишда муҳим аҳамиятга эга. Маржона Ибраҳимова ўзининг тадқиқотида хотин-қизлар

¹¹ <https://daryo.uz/uz/2022/07/28/ozbekistonda-mansabdorlar-sodir-etgan-jinoyatlar-statistikasi-elon-qilindi>

¹² https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/8983?utm_source=chatgpt.com

¹³ https://presedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906?utm_source=chatgpt.com

ва вояга етмаганлар ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш тизимини шакллантириш, оилавий зўравонлик, шахвоний шилқимлик ва маъмурий жавобгарлик каби масалаларга эътибор қаратади. Унинг фикрича, ушбу соҳадаги ҳуқуқий ислоҳотлар, жумладан, шартли озод қилиш ва ҳақ тўланадиган жамоат ишлари каби чоралар, жиноятчиликнинг олдини олишга хизмат қилади¹⁴. Шунингдек, Ўзбекистонда 2021 йилда "Хотин-қизлар ўртасида жиноятчиликни олдини олиш: халқаро ва миллий тажриба" мавзусида давра суҳбати ташкил этилган бўлиб, унда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари иштирок этишган¹⁵. Ўзбекистонда хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш мақсадида бир қатор ҳуқуқий ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Жумладан "Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида"ги Қонун ҳам мавжуд бўлиб, ушбу қонун асосида ички ишлар органлари томонидан махсус хотин-қизлар бўлинмалари ташкил этилган¹⁶. Хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олишдаги ҳуқуқий ислоҳотлар ва амалий тадбирлар ҳақидаги баҳслар, айниқса, қонунларнинг самарадорлиги ва уларнинг ижро этилишини таъминлаш масалаларида давом этмоқда. Айрим олимлар ва ҳуқуқшунослар, ушбу қонунларнинг ижро этилишини таъминлаш учун қўшимча чоралар кўриш зарурлигини таъкидламоқда. Ўзбекистонда хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятчилик тушунчаси бўйича олиб борилаётган тадқиқотлар ва амалга оширилаётган ҳуқуқий ислоҳотлар, ушбу соҳадаги муаммоларни ҳал қилишга қаратилган муҳим қадамлардир. Бироқ, ушбу чораларнинг самарадорлигини таъминлаш учун қонунларнинг ижро этилишини кузатиш ва уларни амалга оширишдаги камчиликларни бартараф этиш зарур.

Ёшлар ва аёллар ўртасида ижтимоий профилактикани амалга оширишдаги муаммолар ва уларни ечиш йўналишлари.

¹⁴ https://tadqiqotlar.uz/new/article/view/2899?utm_source=chatgpt.com

¹⁵ https://yuz.uz/news/xotin-qizlar-ortasida-jinoyatchilikni-oldini-olish-xalqaro-va-milliy-tajriba-mavzusida-davra-suhbati-tashkil-etildi?utm_source=chatgpt.com

¹⁶ https://yuz.uz/news/xotin-qizlar-ortasida-jinoyatchilikni-oldini-olish-xalqaro-va-milliy-tajriba-mavzusida-davra-suhbati-tashkil-etildi?utm_source=chatgpt.com

-Маълумот етишмаслиги ва ҳуқуқий онгнинг пастлиги бунда ёшлар ва аёллар орасида ҳуқуқий ва ижтимоий профилактика соҳасидаги маълумотлар етарли даражада тарқатилмаганлиги, шу сабабли улар ўз ҳуқуқларини тўлиқ англаб етолмаяптилар.

-Ижтимоий-иқтисодий қийинчиликлар бунда камбағаллик, ишсизлик, таълим имкониятларининг чекланганлиги ёшлар ва аёлларни ижтимоий фаолликдан чеклайди, бу эса уларни салбий ижтимоий ҳодисаларга жалб қилиш хавфини оширади.

-Жамоатчилик ва оила институти билан самарали ҳамкорликнинг йўқлиги яъни профилактик тадбирларда оила, мактаб ва маҳалла даражасидаги жамоатчиликнинг иштироки кам, бу эса профилактика ишларининг самарадорлигини пасайтиради. *Ечимлар ва такомиллаштириш йўналишлари* - Ҳуқуқий ва ижтимоий маърифий ишларга катта эътибор қаратиш яъни ёшлар ва аёллар учун ҳуқуқий билимларни оширишга қаратилган семинарлар, тренинглар ва ахборот кампанияларини кенгайтириш;

-Ижтимоий қўллаб-қувватлашни кенгайтириш яъни камбағал ёшлар ва аёллар учун ишга жойлаштириш, таълим олиш ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятларини ошириш, ижтимоий ёрдам дастурларини такомиллаштириш;

-Жамоатчилик ва оила институти билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш бунда маҳалла, мактаб ва оила билан яқин алоқалар ўрнатиш, профилактика бўйича биргаликда чоралар кўриш. Ушбу йўналишлар ёрдамида ёшлар ва аёллар ўртасида ижтимоий профилактика самарадорлиги оширилиши мумкин.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш мумкинки, ёшлар ва хотин-қизларни ижтимоий профилактика қилиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар уларнинг ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва жиноятчиликнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга эканлиги аниқланди. Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган қонунлар ва қонун ҳужжатлари ижтимоий жиҳатдан заиф қатламларни қўллаб-қувватлашга, уларнинг жиноятчиликка нисбатан ҳимоясини

кучайтиришга қаратилган чора-тадбирларни ўз ичига олади. Ички ишлар органларининг ёшлар ва хотин-қизлар билан ишлашдаги фаол иштироки ва профилактик тадбирларни амалга ошириши жинойтчилик даражасини камайтиришда ва ижтимоий барқарорликни таъминлашда муҳим восита саналади. Шу билан бирга, норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш ва ижтимоий профилактика соҳасидаги амалий чораларни янада мустаҳкамлаш зарурлиги сезиляпти. Шу тариқа, ёшлар ва хотин-қизларни ижтимоий профилактика қилишга оид чора-тадбирларни янада ривожлантириш, ҳуқуқий асосларни кенгайтириш ва амалий ишлар самарадорлигини ошириш мамлакатимизда ижтимоий адолат ва барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак.—Т., 2017. – 104 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси <https://lex.uz/docs/-6445145>.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 2-апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорати тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-4494709>.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 2-сентябрдаги “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ЎРҚ-561-сон қонуни <https://lex.uz/docs/4494709>.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2017-йил 11-сентябрдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-445-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-3336169>.
6. Ўзбекистон Республикасининг 2016-йил 16-сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-3027843>.

7. Ўзбекистон Республикасининг 2014-йил 14-майдаги “Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-2387357>.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2010-йил 29-сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назорацизлик ва хуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-1685726>.
9. Хотин-қизларнинг ҳуқуқий саводхонлиги оширилмоқда. UZA. https://uza.uz/uz/posts/hotin-qizlarning-huquqiy-savodxonligi-oshirilmoqda_575252.
10. Ёшлар ҳуқуқий билимларини синовдан ўтказди. UZA. https://uza.uz/uz/posts/yoshlar-huquqiy-bilimlarini-sinovdan-otkazdi_747523.
11. Омбудсман ва ёшлар учрашуви: ҳуқуқий билим ва ҳамкорлик имкониятлари. Ombudsman.uz. <https://ombudsman.uz/uz/news/2025/05/19/ombudsman-va-yoshlar-uchrashuvi-huquqiy-bilim-va-hamkorlik-imkoniyatlari-2>
12. Мансабдорларнинг содир этган жиноятлари статистикаси эълон қилинди. Old.gov.uz. <https://old.gov.uz/uz/news/view/36626>
13. Ўзбекистонда жиноятлар статистикаси. Sputniknews.uz. <https://sputniknews.uz/20250305/ozbekiston-jinoyatlar-infografika-48259682.html>
14. Gender-based violence in Uzbekistan. Gazeta.uz. <https://www.gazeta.uz/uz/2023/03/13/gender-based-violence/>
15. Ўзбекистонда гендер асосидаги зўравонликка қарши 16 кунлик фаол ҳаракатлар кампанияси бошланди. Anhor.uz. <https://anhor.uz/uz/news/zbekistonda-gender-asosidagi-z-ravonlikka-arshi-16-kunlik-faol-arakatlar-kampanijasi-boshlandi/>
16. Ёшлар жиноятининг оғир оқибатлари. Yuz.uz. <https://yuz.uz/news/yoshlar-jinoyatining-ogir-oqibatlari>
17. Ўзбекистонда жиноятлар статистикаси (2024). Gazeta.uz. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/02/19/crime-stats-uzbekistan/>
18. Ўзбекистонда мансабдорлар содир этган жиноятлар статистикаси. Daryo.uz. <https://daryo.uz/uz/2022/07/28/ozbekistonda-mansabdorlar-sodir-etgan-jinoyatlar-statistikasi-elon-qilindi>

19. Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий билимлар. Bestpublication.org.
<https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/8983>
20. Ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш масалалари. Presedu.jdpu.uz.
<https://presedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>
21. Тадқиқотлар: ҳуқуқий билимлар таҳлили. Tadqiqotlar.uz.
<https://tadqiqotlar.uz/new/article/view/2899>
22. Хотин-қизлар орасида жиноятчиликни олдини олиш бўйича халқаро ва миллий тажриба. Yuz.uz.
<https://yuz.uz/news/xotin-qizlar-ortasida-jinoyatchilikni-oldini-olish-xalqaro-va-milliy-tajriba-mavzusida-davra-suhbati-tashkil-etildi>